

Szabadkai diákok az európai egyetemeken

1416–1918

Eddigi ismereteink szerint a középkorban, tehát Mohácsig a történeti Magyarország területéről több mint 13000 beiratkozás történt az európai egyetemeken. A peregrinusok száma a korai újkorban, vagyis ebben az összefüggésben 1526 és 1800 között gyakorlatilag 27 000 beiratkozóval határozható meg, s végül a hosszú 19. században, azaz 1801 és 1919 között mintegy 60 000 külföldi beiratkozóval számolhatunk. Az egyetemjárás szokása a történeti Magyarországon minden korszakban meghaladta az európai átlagot, aminek egyik természetes oka a hazai egyetemi rendszer igen késői kiépülése, de másik oka az a jelentős motiváció, ami nemzetiségtől és felekezettől függetlenül jellemezte e térséget. Ennek következtében igen nagy társadalmi igény, ha úgy tetszik kötelező szokás volt a tudást a legnagyobb európai kulturális központokban megszerezni.

A rendelkezésünkre álló adatbázis ma már lehetségessé teszi, hogy akár egy város adatait lekérdezzük és a legkülönbözőbb szempontok alapján elemezzük. Mindez fontos új összefüggéseket tárhat fel a település, művelődés- és oktatástörténetéről, nemzetiségi, felekezeti változásairól, de sok adattal járulhat hozzá egy-egy kisebb közösség történetének kutatásához is. Itt is fontosnak tartom megjegyezni, hogy az alábbi adatok csak a szűkebb Magyarországon és Erdélyen kívüli európai egyetemekre vonatkoznak, ezeken kívül még sok szabadkai fiatal tanult a magyar felsőoktatási intézményekben.

Szabadka esetében már relatíve korán, 1416-ban iratkozik be az első diák a Krakói Egyetemen, Petrus Vincency de Sobotka. Őt követi ugyanott 1453-ban Stanislaus Petri de Szobothka. A következő diákkal 1461-ben találkozunk a Bécsi Egyetemen, aki név szerint Paulus Chimer de Zabacka. Ezután ismét két krakkói peregrinus következik, 1477-ben Demetrius Blasii de Sabbthka, majd 1499-ben Johannes Mathie de Sobothka. A város utolsó középkori egyetemjáró diákja valószínűleg Martinus Holga de Zabacka volt, aki 1504 áprilisában iratkozott be a Bécsi Egyetemen. Szabadka középkori egyetemjárásáról mégsem beszélhetünk teljes bizonyossággal, mivel az említett helynevek biztos feloldását nem garantálhatjuk. Ennek ellenére rendkívül valószínű, hogy a városnak négy krakkói és két bécsi peregrinusa volt Mohács előtt. A források sajnos ennél többet nem árulnak el. Ez a korabeli Magyarországon nagyon alacsony szám, s ez azt jelenti, hogy a településről nagyon kevesen jutottak el külföldi egyetemre.

Egészen más lesz a helyzet a török kiűzése után, amikor Szabadka neve viszonylag későn, csak 1751-ben bukkan fel először az újkori peregrinusok adattárában. Susich András ekkor iratko-

zik be a Grazi Egyetem Bölcsészeti Karán. Őt az első világháború végéig még sokan követik, eddig összesen 204 szabadkai diákot ismerünk az újkori magyar egyetemjárásban. Ez már nem jelentéktelen szám, a magyar városok között Szabadka ezzel az adattal a 38. helyen áll a hosszú 19. században. A peregrináció időbeli megoszlása negyedszázadonként a következő:

Korszak	Beiratkozások száma	Százalék
1751–1775	2	0,98
1776–1800	2	0,98
1801–1825	3	1,47
1826–1850	20	9,80
1851–1875	66	32,35
1876–1900	44	21,56
1901–1918	67	32,84
Összesen	204	100

A fenti kronológiai táblázatból látható, hogy Szabadka esetében a jelentősebb nagyságrendű peregrináció csak a reformkorban kezdődött meg. A szabadságharc előtti negyedszázadban már húszan eljutottak külföldre, de még szinte kizárólag csak Bécsbe. A 19. század harmadik negyedében megháromszorozódott a peregrinusok száma, s az összes ismert adat egyharmadát teszi ki. A 66 diákból 50 Bécsben iratkozik be, kilencen pedig Grazban, vagy Prágában. Érdekes, hogy a kiegyezés után már hét olyan szabadkai van, aki túljut a birodalom határain. Közülük hatan mérnökhallgatók Svájcban vagy Németországban, és egy teológus Rómában. A század utolsó negyedében látszólag meglepő, hogy csökken a külföldre utazó diákok száma. Itt azonban jelezniük kell, hogy erre az időre kiépül a magyar felsőoktatás teljes és korszerű struktúrája, s így Szabadkáról is egyre többen iratkoznak be a hazai egyetemekre és főiskolákra. Sajnos jelen pillanatban még nem rendelkezünk olyan elektronikus adattárral, amelyből pontosan meg tudnánk mondani, hogy a 18–19. században hány szabadkai diák tanult a magyar felsőoktatásban. Számuk messze magasabb volt, mint a most feltárt létszám, de összegyűjtésük nagyon sok munkát igényel és források egy része sajnos el is pusztult az elmúlt évszázadban. Ezen adatok feltárása a Vajdaság művelődéstörténete szempontjából a jövő fontos feladata.

A századforduló előtti negyedszázadban azonban már jól látszanak a peregrináció jellegében és minőségében bekövetkező változások. A 44 diákból csak 18 iratkozott be Bécsben, tizen Grazban és Innsbruckban, viszont már 15-en német, francia és olasz egyetemeken. A diákok több mint egyharmada már túllépett a birodalom határain.

Az első világháború előtti utolsó két évtizedben azután még a korábbinál is magasabbra szökött a külföldi egyetemjárás iránti érdeklődés. A korszak 67 beiratkozójából 33, azaz a diákok fele már külföldön tanult, gyakorlatilag Németországban, egy-egy hallgató pedig Párizsban és Zürichben. A Bécsben tanulók aránya tovább csökkent, már csak egyharmaduk ment a császár-

városba. Ezzel párhuzamosan nyilván nőtt a Budapesten és más magyar városokban beiratkozó szabadkaiak száma.

Szabadkai diákok az újkori európai egyetemeken 1751–1918

Egyetem	Beiratkozók száma
1. Bécsi Egyetem	67
2. Grazi Egyetem	16
3. Bécsújhelyi Katonai Akadémia	14
4. Bécsi Műegyetem	12
5. Berlini Egyetem	11
6. Bécsi Állatorvosi Intézet	7
7. Innsbrucki Egyetem	6
8. Hallei Egyetem	6
9. Bécsi Hadmérnöki Akadémia	5
10. Hohenheimi Mezőgazdasági Akadémia	5
11. Lipcsei Kereskedelmi Főiskola	5
12. Prágai Egyetem	4
Bécsi Zeneakadémia	3
Zágrábi Akadémia, Egyetem	3
Zürichi Műegyetem	3
Müncheni Egyetem	3
Karlsruhei Műegyetem	3
Bécsi Export Akadémia	2
Róma Gregoriana Egyetem	2
Jénai Egyetem	2
Lipcsei Egyetem	2
Berlini Műegyetem	2
Párizsi Egyetem	2
Prágai Műegyetem	2
Mittweidai Technikum	2
Fiumei Haditengerészeti Akadémia	2
Bécsi Augustineum	1
Bécsi Josephinum	1
Grazi Műegyetem	1
Prágai Cseh Műegyetem	1
Zürichi Egyetem	1
Bécsi Képzőművészeti Akadémia	1
Padovai Egyetem	1
Breslaueri Egyetem	1
Göttingeni Egyetem	1
Aacheni Műegyetem	1
Müncheni Műegyetem	1
Müncheni Képzőművészeti Akadémia	1
Párizsi Képzőművészeti Akadémia	1
Összesen	204

A szabadkai diákok tehát 39 európai egyetemen jelentek meg az első világháború előtt, de ebből csak 12 volt olyan, ahol négy hallgatónál több iratkozott be, és mindössze öt helyen voltak tíznél többen. Ezek a Bécsi és a Grazi Egyetem, a Bécsújhelyi Katonai Akadémia, a Bécsi Műegyetem és a Berlini Egyetem. Az első 12 tanintézetben 157 beiratkozás történt, ez az összes ismert adat 77,33%-a, vagyis több mint háromnegyede. Mint látható a szabadkai peregrinusok 55%-a valamelyik bécsi tanintézetben tanult, 16%-uk a Habsburg Birodalom más, kisebb egyetemén vagy főiskoláján, és mintegy 17%-uk jutott el németországi fel-

Handwritten text in German, possibly a title or description of the building above.

sóoktatási intézményekbe. A francia adatok talán még változhatnak, de lényegében azt mondhatjuk, hogy ezek a számok megfelelnek a korabeli hazai átlagnak.

Szabadkai diákok száma régióként és korszakokként 1416–1918

Egyetemek	1416-1525	1526-1800	1801-1919	Összes	%
Bécsi egyetemek és akadémiák	2	3	110	115	54,76
Német egyetemek és akadémiák			46	46	21,90
Birodalmi kisebb egyetemek		1	34	35	16,66
Svájci egyetemek			4	4	1,90
Lengyel egyetemek	4		-	4	1,90
Itáliai egyetemek			3	3	1,42
Francia egyetemek			3	3	1,42
Összesen	6	4	200	210	100

A diákok nemzetiségi és felekezeti tagolódását vizsgálva már olyan adatokhoz jutunk, amelyek igen fontosak lehetnek a helytörténetírás szempontjából. Szabadka nemzetiségi szempontból már a 19. században is rendkívül heterogén város volt, ahol békésen éltek egymás mellett magyarok, zsidók, szerbek, németek és horvátok. Ez látszik a peregrinusok összetételén is. A magyar etnikumú diákok 30%-ot tesznek ki a névsorban, de a 25%-nyi zsidó hallgató döntő többsége is magát magyar anyanyelvűnek vallotta, tehát együtt a diákok legalább felét alkották. A diákok 17%-a feltehetően szerb nemzetiségű volt, a németek száma kb. 16%-ot tett ki, míg a horvátok aránya kb. 12%. Ezek az adatok nem felelnek meg a város nemzeti-

Szógi László / Szabadkai diákok az európai egyetemeken 1416–1918

ségi összetételének, különösen a szerbek, németek és horvátok esetében. A németek esetében figyelembe kell venni, hogy egy részük már szintén magyarnak vallotta magát, ezért ezek az adatok inkább a család német eredetét mutatják. A szerbek kevésbé küldték gyermekeiket magyar egyetemre, ezért külföldön magasabb számban fordultak elő. A horvát, katolikus bunyevácok pedig valószínűleg az itteni aránynál sokkal többen iratkoztak be a magyar egyetemekre. A felekezeti adatok nagyjából megfelelnek a nemzetiségi arányoknak. A római katolikusok a magyar, német és horvát diákok közül kerültek ki. A zsidóság itt is rendkívül magas arányban vesz részt a külföldi iskolázásban, de Szabadka esetében még a vártnál is nagyobb mértékben.

A szabadkai diákok valószínűsíthető nemzetiségi és felekezeti tagolódása az újkorban 1751–1918

Nemzetiség	Beiratkozók	Százalék
magyar	59	28,92
magyar zsidó	51	25,00
szerb	34	16,66
német	31	15,19
horvát	24	11,76
cseh	5	2,45
Összesen	204	100

Vallás	Szám	Ismert %-a	Vallás	Szám	Ismert %-a
római katolikus	77	50,32	református	4	2,61
izraelita	47	30,71	evangélikus	3	1,96
görögkeleti	22	14,37	nincs adat	50	
Ismert adat	153		Összes	204	

A pályaválasztásokat vizsgálva Szabadka esetében egy jellegzetesen későn, de gyorsan polgárosodó, kevés nemesi hagyománnyal bíró, erőteljesen modernizálódó városi társadalom képe bontakozik ki előttünk. A peregrináció irányait itt nem kötik évszázados hagyományok, kevés a nemzedékről nemzedékre öröklődő foglalkozás. Egy heterogén, soknemzetiségű, sebesen fejlődő városból indulnak külföldre a szabadkai peregrinusok. Mindez a társadalmi rétegződésnél is jól látszik, de a pályaválasztást is meghatározza. Egyrészt nincs olyan pálya, ami domináns lenne a szabadkai diákok körében, vagyis a választott szakok száma nagyon széles, s kevés a kiemelkedően magas számú. A legtöbben a jogi pályát választották, de ez sem sokkal több 20%-nál. Ugyanennyien voltak az orvosi, gyógyszerési pályát

választók, és nem sokkal voltak kevesebben azok, akik mérnöknek készültek. Érdekes, hogy azonos arányban (10%) választottak agrárértelmiségi és humán értelmiségi pályát a hallgatók. Katonatisztnak 8%-uk készült, és csak a hetedik helyen találjuk a teológusokat. Országosan például messze többen tanultak külföldön teológiát, mint Szabadka esetében.

A szabadkai diákok megoszlása a tanult tudományok szerint 1751–1918

Szám	Tanult tudományok	Diák	Százalék
1.	Jogtudomány	43	21,07
2.	Orvostudomány	34	16,66
3.	Mérnöki tudományok	27	13,23
4.	Bölcsészettudomány	20	9,80
5.	Teológiai tanulmányok	15	7,35
6.	Katonai ismeretek	14	6,86
7.	Mezőgazdaságtan	12	5,88
8.	Kereskedelmi, közgazdasági ismeretek	8	3,92
9.	Állatorvosi ismeretek	7	3,43
10.	Hadmérnöki ismeretek	5	2,45
11.	Képzőművészet	3	1,47
12.	Zenei ismeretek	3	1,47
13.	Gyógyszerészet	3	1,47
14.	Sebészet	3	1,47
15.	Természettudomány	2	0,98
16.	Haditengerészeti tanulmányok	2	0,98
17.	Szülésznői ismeretek	1	0,49
18.	Katonaorvosi tanulmányok	1	0,49
19.	Középiskolai tanulmányok	1	0,49
	Összesen	204	100

A szabadkai diákok szakmacsoportok szerinti megoszlása az ismert adatok szerint 1751–1918

Szakmacsoport	Beiratkozók	Százalék
Jogászok	43	21,07
Orvosok, sebészek, gyógyszerészek, bábák	42	20,58
Mérnökök, természettudósok, hadmérnökök	34	16,66
Bölcsészek	20	9,80
Mezőgazdászok, állatorvosok	19	9,31
Katonatisztek, haditengerészek	16	7,84
Teológusok	15	7,35
Közgazdászok, kereskedők	8	3,92
Művészek, zenészek	6	2,94
Középiskolások	1	0,49
Összes ismert adat	204	100

Érdekességként megemlíthetem, hogy 1918 előtt három női hallgatót is találunk Szabadkáról a peregrinusok között. Welles Anna 1828-ban a Bécsi Egyetem bábaképző tanfolyamán tanult és diplomát is szerzett. Herzl Mariska 1903 és 1905 között a Bécsi Zeneakadémián tanult zongorázni, majd ugyancsak ott tanult éneklést Süveges Aranka az 1914 és 1918 közötti években.

Szögi László / Szabadkai diákok az európai egyetemeken 1416–1918

A helytörténet, a szabadkai várostörténet és társadalomtörténet szempontjából kétségtelenül az egyes hallgatók személye, származásuk, családi hátterük és későbbi pályájuk vizsgálata a legfontosabb. E helyen ennek elemzésére nincs lehetőségem, de röviden be kívánom mutatni a külföldön tanult szabadkaiak társadalmi rétegződését, a forrásokban fellelhető apa foglalkozása adat alapján.

A diákok 83%-nál van adatunk az apa vagy a gyám foglalkozására vonatkozóan, és ez már elegendő, használható következtetések levonására. Az országos és vajdasági átlagnál eggyel előkelőbb helyen, az elsők állnak azok a diákok, akik humán értelmiségi családból származnak. Köztük minden nemzetiség egyformán képviselve van. Ők nem feltétlenül az apa foglalkozását folytatják, sokan mérnöknek vagy orvosnak készültek.

A nemes, birtokos kategóriához már nem a hagyományos nemesség tartozik, hanem azok, akiknek önálló tulajdonuk van, amelynek jellege a forrásokból nem állapítható meg. Németül Gutbesitzer, Grundbesitzer kifejezéssel jelölik őket, akik között magyar, szerb, horvát és zsidó egyaránt megtalálható. Köztük több mezőgazdaságtant és kereskedelmi ismereteket tanuló diákot találunk.

A harmadik nagy csoport a kereskedő családokból származó diákok. Többségük zsidó familiából származik, legnagyobb részük jogásznak vagy orvosnak készült.

A következő csoportba a hivatalnoki karhoz tartozó családok gyermekei számíthatók. A szülők bankokban, vasútnál, bíróságokon dolgozó kishivatalnokok, de itt találjuk Szabadka polgármesterének fiát, Lénárd Istvánt, aki 1869-ben a Bécsi Egyetem Jogi Karára iratkozott be. Ezek a diákok mérnöknek, jogásznak, katonatisztnek, bölcsésznek készülnek. Köztük van Kosztolányi Dezső, aki 1904-ben iratkozott be a Bécsi Egyetemre.

Az orvosi, gyógyszerési családból származó diákok nagyrészt német ajkúak. Pályaválasztásukban csak a gyógyszerészeknél öröklődik a foglalkozás, a többség más pályát választott.

Az iparosok, kézművesek gyermekei között vannak németek, magyarok, de mégsem kötődik jellegzetesen valamelyik nemzetiséghez. Négy esetben köztük az állatorvosi (kovács) pálya öröklődik.

A 13 katonatiszti családból származó peregrinus között öt német, három magyar, két cseh és egy horvát hallgató van. Itt valóban öröklődik a foglalkozás, hiszen közülük nyolcan katonatisztnek vagy tengerésztisztnek készültek.

A helytörténet szempontjából a kutatóknak végül csak azt ajánlhatom, hogy vizsgálják meg mind a 204 újkori szabadkai peregrinus későbbi karrierpályáját, és többségüknél bizonyítanival megállapítható lesz, hogyan hasznosították külföldi tapasztalataikat az ország és szülővárosuk, Szabadka javára.

A szabadkai hallgatók tagolódása az apa vagy gyám foglalkozása szerint 1751–1918

Foglalkozás	Szám	Százalék
tanár, ügyvéd, humán értelmiségi	31	18,45
nemes, birtokos	30	17,85
kereskedő	25	14,88
hivatalnok	21	12,50
orvos, sebész, gyógyszerész	15	8,92
iparos	12	7,14
katonatiszt	11	6,54
gyáros, polgár, magánzó, bankár	9	5,35
haszonbérelő, gazdálkodó	5	2,97
egyházi személy	4	2,38
paraszt, munkás	3	1,78
főhivatalnok	1	0,59
mérnök, építész, gépész	1	0,59
Összes adattal rendelkező	168	100
Nincs adat	35	17,15
Mindösszesen	204	100

Ez elhangzott a Szabadkai Történelmi Levéltár (V. Nemzetközi Levéltári Napján 2011. szeptember 21-én, és olvasható a levéltár honlapján:
http://www.suarhiv.co.rs/downloads/aktualitások/IV_arhivski_dan_Subotica-leveltari_nap_Szabadka.pdf

A képeket a Lifka gyűjteményből való (SzTL F: 216).